

'Fake news'

Forestillinger om offentlighed i deliberativ belysning

Anders Horsbøl

ph.d., er lektor ved Institut for Kommunikation, Aalborg Universitet. Hans forskning ligger især inden for politisk kommunikation og offentlighed, bæredygtighedsindsatser og sundhedskommunikation, ofte med metodisk inspiration fra diskursanalyse.

Abstract

Notions of fake news and post-truth have recently gained attention in public debates in several countries. To a large extent, these notions have been employed to criticize forms of communication and alleged deficits in political debates. The current article examines how the notion of fake news has been articulated in the Danish mass media in a selection of texts from autumn 2017. On the basis of this brief analysis, the article critically discusses the (implicit) understandings of the public sphere and its problems associated with the notion of fake news. To cast a constrastive light on these understandings, deliberative perspectives on a democratic sphere are drawn upon. As a result, the article points to limitations of the notion of fake news when it comes to addressing key challenges of a modern public sphere.

Keywords fake news, offentlighed, deliberativt demokrati, diskursanalyse

Introduktion

Betegnelser som 'fake news' og det 'post-faktuelle samfund' har på kort tid vundet indpas i den offentlige debat i adskillige lande. Oxford Dictionaries kårede i 2016 'post-truth' til årets ord - i øvrigt

i konkurrence med 'hygge' – og noterede en stigning i anvendelsen af ordet på ikke mindre end ca. 2.000 % i sammenligning med 2015 (Oxford Dictionaries, 2016). Tilsvarende kårede australske Macquarie Dictionary (Committee's choice) 'fake news' til årets ord i 2016 med reference til dets udbredelse i den politiske debat (Macquarie Dictionary, 2016). Også i Danmark kan man konstatere en eksplosiv vækst i brugen af disse betegnelser. En søgning på databasen Infomedia viser eksempelvis, at 'fake news' er blevet brugt i 8120 artikler i danske medier i 2017 mod 221 i 2016 og 17 i 2015. Betegnelserne er ikke mindst blevet brugt i forbindelse den britiske afstemning om EU-medlemskab i juni 2016 og Donald Trumps valgkamp op til det amerikanske præsidentvalg i november 2016, men brugen af termene rækker langt ud over disse to kontekster.

Ud over således at være kommet i omløb i offentligheden, er 'fake news' og 'post-faktuel' også begreber, der forholder sig *til* offentlighed. De anvendes til kritisk at vurdere træk ved offentligheden eller ved bestemte aktørers offentlige kommunikation. Den er denne offentligheds*diagnose* og de dermed forbundne *idealforestillinger* om offentlighed, som indeværende artikel vil kaste lys over. Det sker ved at sammenholde 'fake news'-begrebet med veletablerede *deliberative* forestillinger om en velfungerende demokratisk offentlighed. De deliberative forestillinger tjener således til kontrastivt at fremkalde og tydeliggøre, hvordan offentlighed forstås i diskussionen om 'fake news'. Det er artiklens hovedanliggende at kaste et kritisk blik på begrænsninger ved 'fake news'-begrebet, når det gælder om at adressere væsentlige udfordringer for en demokratisk offentlighed. Sammenligningen med den deliberative tradition tjener her til at pege på, hvad der offentlighedsteoretisk set falder uden for synsvinklen i 'fake news'-begrebet.

For at etablere et empirisk grundlag for den offentlighedsteoretiske diskussion, præsenterer artiklen en kort empirisk analyse af brugen af 'fake news' i danske medier, baseret på enkle diskurs- og sprogbrugsanalytiske greb. Analysen afgrænser sig til 'fake news', da det synes at være den term, der har vundet størst udbredelse i de danske medier.

Artiklen er opbygget som følger: Først lægges der i den empiriske del ud med en oversigt over, hvilke artikeltyper med tilhørende tematiske funktioner, betegnelsen 'fake news' indgår i. For hver af disse typer identificeres det, hvad der (under)forstås ved 'fake news'.

Dernæst analyseres på tværs af artikeltyper, hvilket betydningsindhold 'fake news' tilskrives i kraft af a) synonymy og modbegreber, b) angivelige konsekvenser af 'fake news' og c) de kontekster eller faktorer, som siges at virke fremmede for 'fake news'. I artiklens anden del identificeres på baggrund af den empiriske analyse nogle centrale forestillinger om offentlighed, som debatten om 'fake news' baserer sig på. Det sker i en sammenlignende diskussion med inddragelse af deliberative idealer om en demokratisk offentlighed (Mansbridge, 1999; Dryzek, 2000; Loftager, 2004 & 2016; Gastil, 2008), ofte med inspiration fra (etaper i) Habermas' offentlighedsteori (Habermas, 1962, 1992 & 1994). De deliberative positioner vil således fungere som en art kontrastvæske, der skal fremkalde træk ved offentlighedsforståelsen i 'fake news'-begrebet. Artiklen konkluderer, at 'fake news' ikke er deliberativt irrelevant, men at en række problemstillinger, som for en deliberativ betragtning er af væsentlig demokratisk betydning, falder uden for synsvinklen i 'fake news'-begrebet.

Det empiriske grundlag for analysen udgøres af ca. 250 artikler fra de danske nyhedsmedier, fordelt på artikler fra henholdsvis september, oktober og november 2017, hvori termen 'fake news' indgår. Dette korpus er tilvejebragt via en søgning på 'fake news' på databasen Infomedia. Cirka en tredjedel af materialet udgøres af artikler fra en uge i begyndelsen af september 2017, cirka en tredjedel af artikler fra en uge i begyndelsen af november 2017, og cirka en tredjedel af tilfældigt valgte artikler fra ultimo oktober til ultimo november 2017. Materialet dækker en bred vifte af danske nyhedsmedier, inklusive webkilder, fagblade og lokale medier, men eksklusive sociale netværkssider. Analysen prætenderer på ingen måde at give et fuldstændigt billede af debatten om 'fake news', men et første indblik i mønstre i brugen af termen, som kan udgøre et ikke-vilkårligt afsæt for artiklens offentlighedsteoretiske diskussion.

Analyse

Analyse I. Typer af artikler og tematiske funktioner

Man kan i det foreliggende materiale identificere mindst seks typer af artikler, som adskiller sig ved at 'fake news' indgår i forskellige tematiske funktioner, heraf fire hvor 'fake news' er tematisk overordnet, og to hvor fake news er tematisk underordnet.

Under de tematisk overordnede findes en række artikler, der beretter udførligt om *specifikke eksempler* på 'fake news'. Det er således det konkrete eksempel, der tematisk er i fokus. Det kan fx være en historie om, at Johanne Schmidt Nielsen fra Enhedslisten har vundet en retssag om tortgodtgørelse mod en person, som på sitet Newsa.dk "delte en falsk nyhed om, at politikeren var blevet fundet død i Århus" (Jyllands-Posten, 27.10.2017). Eller det kan være en historie om en person, der med en falsk profil på sociale medier har udgivet sig for at være medlem af Venstre, og som med "en grov tone forargede [...] andre brugere, der tror, han er politiker" (Jyllands-Posten, 8.11.2017). De konkrete beretninger kan også ledsages af mere generelle overvejelser, i ovenstående tilfælde bekymring for rygtedannelse og konsekvenser for den demokratiske debat. Som eksemplerne illustrerer, er det kendetegnende for disse historier, at 'fake news' står for åbenlyst usandfærdige oplysninger, der er bragt i offentlig cirkulation for at fremme en økonomisk eller politisk interesse.

En anden type artikler tematiserer 'fake news' som et *generelt tema*, dvs. med fokus på karakteristiske træk ved *fænomenet 'fake news'* uafhængigt af dækningen af bestemte begivenheder og sager. Eksempelvis citeres professor Vincent Hendricks for, at begrebet dækker over "'fingerede nyheder, misrepræsentation af motiver og formål, der simulerer journalistik og således sandfærdighed'" (Forskerforum, 5.9.2017). En tilsvarende formulering bringes i et citat fra det britiske forlag Collins, hvor 'fake news' bestemmes som "falske, ofte sensationelle nyheder, forklædt som journalistik" (Jyllands-Posten, 3.11.2017). Materialet indeholder også enkelte eksempler på artikler, som diskuterer forskellige forståelser af 'fake news', eksempelvis skelner Tom Jensen mellem "bevidst desinformation", "fejl" hos medierne og "bias" i mediedækningen (b.dk, 5.11.2017). I denne sammenhæng kan man også se de artikler, hvor der annonceres foredrag på fx det lokale bibliotek om 'fake news'. Også her er det selve fænomenet 'fake news', interessen samler sig om.

For det tredje bruges termen 'fake news' af politiske aktører til at *angribe politiske modstandere*. I den undersøgte periode er der således flere eksempler fra kommunalvalgkampen, hvor politiske kandidater har angrebet andre kandidater for at bruge 'fake news'. Fx angribes en byrådspolitiker i Brønderslev for "radikal populisme og fake news" (Nordjyske Stifttidende Vendsyssel, 3.11.2017), og i Frederikssund kommune diskuteres det om, det "at tale om boliger

på Kalveøen er "Fake News i bedste Trump stil" (Lokalavisen Frederikssund, 20.11.2017). Som i den første kategori er der tale om konkrete eksempler, men til forskel herfra fremføres de af politiske aktører som *beskyldninger* mod andre politiske aktører. Det man beskyldes for, når man beskyldes for 'fake news', synes at være en misvisende eller ligefrem manipulerende sagsfremstilling i sin politiske kommunikation, som dog ikke behøver at være decideret usand.

Endvidere kan man for det fjerde udskille et *metaniveau*, som handler om *debatten om fake news*. Her kan man fx læse at "debatten om falske nyheder er unødigt stor" (Lixen.dk, 6.11.2017) eller at "[f]rygten for, at Facebook og Twitter spreder falske nyheder, ser ud til at være overdreven" (videnskab.dk, 6.9.2017). Som antydet indgår der her ofte kritiske vurderinger af debatten, strækkende sig til opfordringer om at holde op med at bruge begrebet. I flere artikler væves metaniveauet dog sammen med den generelle debat om, hvad 'fake news' er. Samlet set drejer kritikken i dette metaniveau sig enten om, at begrebet er uklart, eller om at det ikke empirisk dækkende.

Til disse fire artikeltypen kan man føje to, hvor fake news spiller en mere underordnet tematisk rolle. Det gælder for det første en type, hvor 'fake news' indgår som *præmis* i artikler med et andet tematisk fokus. Disse artikler handler således om andre emner, som 'fake news' siges at have betydning for. Som eksempel kan nævnes diskussionen om den bebudede lukning af den digitale udgave af Den Store Danske Encyklopædi, hvor Bibliotekarforbundets formand, Tine Jørgensen, citeres for følgende: "I en verden hvor der tales om bobler, postfaktualisme og fake news er det ekstremt bekymrende at skulle stå uden et nationalleksikon" (BF.dk, 1.9.2017). Det formodede eksistens af 'fake news' fungerer her som præmis i et argument for at opretholde nationalleksikonet. På lignende vis indgår eksistensen af 'fake news' som præmis i diskussioner om DR's fremtid (Magisterbladet, 3.11.2017). Den forudsatte forståelse af 'fake news' i disse artikler er ikke helt klar, men synes som minimum at henvise til en samfundsmæssig tilstand, hvor viden og pålidelige informationer er kommet under pres.

Endelig kan man pege på en gruppe af artikler med vidt forskelligt tematisk fokus, hvor 'fake news' optræder *en passant* som en brik i en anden historie. 'Fake news' indgår her ikke som præmis, men

snarere som et tekstligt *krydderi*. Det sker fx når der i en udredning af Islams personalhistorie spørges: "Var det måske Usamu, som skulle have ledet kalifatet efter sin farfar? Ren konspirationsteori? Fake news?" (Weekendavisen, 1.9.2017). Eller når vi i en leder i Motor-Magasinet erfarer, at magasinet under den nye chefredaktør fortsat skal være "mediet, hvor du får klar og reel besked. Ingen fake news her" (Motor-Magasinet, 1.9.2017). Disse eksempler illustrerer godt, hvordan 'fake news' har bredt sig som en term, der ubesværet lader sig anvende i meget forskellige sammenhænge, typisk i betydningen '(bevidst) fejlagtig information'.

Analyse II. Betydningstilskrivning på tværs af artikeltyper og tematiske funktioner

Analysen vender sig nu mod det betydningsindhold, som 'fake news' tilskrives på tværs af artikeltyper. Ser man på de termer, som 'fake news' sidestilles med, fremgår det, at 'fake news' associeres med begreber som "usandheder" (Jyllands-Posten, 8.11.2017; ForskerForum, 5.9.2017), "fejl" (lixen.dk, 6.11.2017) og "forkerte informationer" (Jyllands-Posten, 8.11.2017). Mere rammende er det dog at sige, at 'fake news' især sidestilles med begreber, som udtrykker en *tilsigtet brug af usandheder*. Det viser materialet talrige eksempler på, heriblandt "misinformation" (Viborg.folkeblad.dk, 8.11.2017; Fyens.dk, 3.9.2017), "løgn(e)" (b.dk, 16.11.2017; Dagbladet Roskilde, 17.11.2017; Fyns Amts Avis, 24.11.2017), "falsk(e) nyhed(er)" (Information, 17.11.2017; Journalisten.dk, 8.11.2017; 180grader.dk, 25.10.2017; Sn.dk, 16.11.2017; Ritzau, 6.9.2017), "propaganda" (Politiken, 1.9.2017; Jyllands-Posten, 27.10.2017; Ritzau, 6.9.2017), "fup" (BT, 15.11.2017), "pure opspind" (b.dk., 1.9.2017) og "manipulationer" (ForskerForum, 5.9.2017). Det semantiske indhold i disse betegnelser stemmer ganske godt overens med de eksplicite definitioner på fake news, som allerede er blevet nævnt. Dog anvendes 'fake news' i en bredere betydning end 'fingerede nyheder', da termen også bruges om falske politiske profiler og om udsagn fra politiske aktører. Snarere synes fællesnævneren at være bevidste usandheder. Desuden er det kendetegnende, at usandhederne søges bragt i omløb ud over en enkelt situation eller lokal kontekst. Verbet 'spredte' bruges således ofte i forbindelse med 'fake news'.

Ser man på de *modbegreber*, som 'fake news' bestemmes op imod, drejer det sig om begreber som "sandt"/"sandheder", (Fyns

Amts Avis, 24.11.2017), "ordentlighed" (Stevnsbladet, 15.11.2017), "ægte" (Sciencereport.dk, 19.11.2017), "klar og reel besked" (Motor-Magasinet, 1.9.2017), "respekt for viden" (omnibus.au.dk, 1.9.2017), "fakta" (Nordjyske Stifttidende, 3.9.2017, ForskerForum, 5.9.2017) og "viden" (Jyllands-Posten, 5.11.2017). Betydningsindholdet dækker dels over kendsgerninger og viden om disse, dels over en bestemt (respektfuld) indstilling over for denne viden og formidlingen af den.

Hvad angår de samfundsmæssige konsekvenser af 'fake news', er det karakteristisk for det analyserede materiale, at der tit peges på negative konsekvenser for nyhedsmediernes og for den demokratiske debat. Om nyhedsmediernes siges det fx, at 'fake news' har "bidraget til at underminere samfundets tillid til nyhedsjournalistik" (Jyllands-Posten, 3.11.2017), og at det udgør et "problem for de traditionelle mediers troværdighed" (b.dk, 5.11.2017). I forhold til demokratiet hedder det med en forsigtig formulering, at 'fake news' "forstyrrer den politiske debat" (Jyllands-Posten, 8.11.2017), og i en skarpere variant, at det "er med til at ødelægge den politiske debat" (Information, 11.11.2017) eller ligefrem udgør "et gigantisk problem for vores demokratiske debat" (Jyllands-Posten, 27.10.2017). I et videre perspektiv giver 'fake news' også anledning til bekymring for "sammenhængskraften" i demokratiet eller for, "om vores demokratiske institutioner er mere skrøbelige end vi måske troede" (ForskerForum, 5.9.2017). Det er således tydeligt, at den negative vurdering af 'fake news' ikke begrænser sig til selve forekomsten af usandheder eller det moralsk angribelige i at fremsætte og sprede dem, men også retter sig mod samfundsmæssige implikationer for journalistik, offentlighed og demokrati.

Om de faktorer, der siges at virke fremmende for 'fake news', peges der i adskillige artikler på fremkomsten af sociale medier som et gunstigt miljø for cirkulationen af 'fake news'. Mens intentionen om at udøve propaganda ikke behøver at være ny, som fx det hævdes i en artikel om russisk brug af 'fake news' over det seneste århundrede (b.dk, 16.11.2017), har man nu fået "en ny propagandakanal i sociale medier" (Ritzau, 6.9.2017). Begrundelsen herfor er ofte underforstået, men udfoldes her i et citat af Vincent Hendricks om de sociale medier: "Der er et stort publikum, det er billigt at sprede misinformation, og der er ingen journalistiske dørvogtere, som skal være gatekeepere i sandhedens tjeneste." (ForskerForum, 5.9.2017).

Sammenfattende kan man konkludere, at 'fake news' i det behandlede materiale overvejende forstås som bevidst formidling af usandheder, der søges bragt i omløb i offentligheden med henblik på at fremme en politisk eller økonomisk interesse, og hvis cirkulation og gennemslagskraft begünstiges af de sociale medier. Konsekvenserne heraf beskrives som potentielt alvorlige for tilliden til nyhedsmedierne, den offentlige debat og de demokratiske institutioner.

'Fake news'-forestillinger om offentlighed Offentlighed som deliberativ praksis

På baggrund af den empiriske analyse vil jeg nu identificere og diskutere de normative forestillinger om offentlighed, der gør sig gældende i brugen af 'fake news'. Det vil ske i en sammenligning med offentlighedsforestillinger i den deliberative tradition, som for overskuelighedens skyld er underinddelt i offentlighed som en deliberativ praksis og offentlighed som et deliberativt system.

Centralt i den habermasianske offentlighedsforståelse står idealet om et offentligt ræsonnement, hvor temaer åbnes for offentlig drøftelse, og synspunkter underkastes en argumentativ afprøvning (Habermas, 1962, 1992 & 1994). Som det senere er blevet udfoldet i teorier om et deliberativt demokrati (Dryzek, 2000; Gutmann & Thompson, 2008; Gastil, 2008), ligger der heri en forestilling om, at kernen i demokratiet er samtale og argumentation. Den offentlige debat, som skal lede frem til demokratiske beslutninger på fællesskabets vegne, skal således primært bestå i formulering, udveksling og afvejning af argumenter. Den fordring står selvfølgelig i modsætning til autoritære styreformers, men også til en 'markedsdemokratiske' forståelse, hvor det centrale i demokratiet ses som selve afstemningen og muligheden for at få sine synspunkter repræsenteret gennem denne (Loftager, 2004 & 2016).

Opgaven for den offentlige debat med at lade argumenter udfolde sig og brydes med andre argumenter skærpes i pluralistiske samfund med forskelligartede synspunkter, værdier og interesser. At inkludere forskellige stemmer i den offentlige samtale med henblik på at belyse samfundsmæssige spørgsmål fra forskellige sider og afveje forskellige hensyn, er derfor en væsentlig deliberativ udfordring. Det indebærer ikke nødvendigvis en tro på, at konsensus altid er mulig, men nok en forestilling om, at den enkeltes synspunkter, interesser

og præferencer ikke er fuldstændigt givne, men også kan præges og forandres gennem kommunikation.

Forsøger man at sammenholde denne deliberative offentlighedsforståelse med brugen af 'fake news', kan man for det første sige, at der med 'fake news' påpeges et problem, som også er relevant i en deliberativ sammenhæng. For en deliberativ betragtning er det indlysende, at bevidst spredning af usandheder er problematisk; et offentligt ræsonnement må naturligvis bygge på et faktisk grundlag. Men samtidig er det tydeligt, at offentlighedsdiagnosen i 'fake news'-begrebet sætter andre accenter end den deliberative. For det første fokuseres der med 'fake news' snævert på offentlige ytringers sandhedsværdi, hvor man i en deliberativ sammenhæng ville interessere sig mere for om ytringer er retvisende eller misvisende i forhold til belysningen af en bestemt sag. Det kan således meget vel være at bestemte udsagn er faktisk sande, men ikke desto mindre må anses for at udgøre en utilstrækkelig eller ligefrem misvisende fremstilling af virkeligheden. Som eksempel kan man nævne begrebet 'spin', der for 15-20 år siden blev omgærdet af en nysgerrighed, som kan minde om den, der bliver 'fake news' til del i dag (se i en dansk sammenhæng fx Nielsen, 2004). Spin opererer præcis i dette skel mellem det sande og det retvisende; effektivt spin formår at (for)dreje fremstillingen af en sag i en for afsenderen gunstig retning, vel at mærke uden at man kan beskyldes for at lyve. Vellykket spin kan således være deliberativt problematisk, selv om det ikke er 'fake news'. For det andet rækker det deliberative perspektiv også ud over selve beskrivelsen eller repræsentationen af virkeligheden. Det deliberativt afgørende er argumenter og afvejning mellem argumenter, hvilket ikke lader sig reducere til et spørgsmål om sande eller falske fremstillinger af virkeligheden. Empirisk kan man her henvise til, at en række politiske kontroverser - fra fordelingspolitiske emner som fastlæggelse af skatter og afgifter til værdipolitiske emner som regulering af omskæring af drengebørn - ikke primært drejer sig om, hvad der er sandt og falsk, men snarere om, hvilken vægt og betydning man skal tillægge forskellige sandheder. Sandhed er ikke deliberativt irrelevant, men det afgørende er ofte fortolkningen af og prioriteringen mellem forskellige sandheder. I den forstand er 'fake news'-debatten og det deliberative perspektiv ikke uforenelige, men optaget af vidt forskellige problematikker.

Mere specifikt kan man nævne flere systemiske træk ved offentligheden, som deliberativt set kan stå i vejen for den saglige fremstilling og afvejning af argumenter. For eksempel kan man diskutere om den politiske journalistik i for høj grad har fokus på proces, spil og strategi frem for på politisk indhold og substans og dermed ikke leverer et tilstrækkeligt solidt grundlag for at borgerne kan tage stilling til centrale politiske spørgsmål. Det er et kendt tema i forskningen inden for politisk journalistik, som også har givet anledning til empiriske undersøgelser (se i en dansk sammenhæng fx Elmelund-Præstekær & Svensson, 2013 og Horsbøl, 2013), men det er et emne som begrebet 'fake news' er temmelig uegnet til at adressere, eftersom det næppe er et resultat af individuelle intentioner om at sende usandheder i omløb. I stedet er der brug for forklaringsmodeller, som inddrager systemiske forhold i samspillet mellem politik og medier, herunder professionaliseringen af den politiske kommunikation, konkurrenceforhold på mediemarkedet og udviklinger i efterspørgslen efter og brugen af nyheder hos borgerne.

Ligeledes kan man på en deliberativ baggrund, som det nylig er sket inden for tilløb til såkaldt 'konstruktiv journalistik' (Haagerup, 2017), diskutere om nyhedsdækningen er så præget af kriser, skandaler og katastrofer, at den dels ikke giver et retvisende billede af samfundsmæssige udviklinger, og dels placerer publikum i en apatisk position som tilskuer til verdens snarlige undergang frem for at lægge op til at inddrage borgere i mulige løsninger. Igen er der tale om en systemisk kritik, som forholder sig til grundlæggende træk ved journalistikkens funktionsmåde, der ikke lader sig reducere til intentioner hos journalister, redaktører eller andre om at sende usande oplysninger i omløb. Derfor kommer begrebet 'fake news' også til kort som forståelsesramme, hvis den slags problemer ved en demokratisk offentlighed skal adresseres.

Fra en deliberativ synsvinkel kan man derfor betragte den omfattende brug af termen 'fake news' med nogen tvetydighed. På den ene side kan man hilse det velkomment, at spredning af falske historier adresseres. På den anden siden er der en risiko for, at optagetheden af 'fake news' kommer til at skygge for andre deliberative spørgsmål. Der er i brugen af 'fake news' – i det mindste i det her analyserede materiale – ikke tale om, at spørgsmålet om spredning af falske udsagn eksplicit fremhæves som det vigtigste for en demokratisk offentlighed. Ikke desto mindre kan man fra deliberativt hold godt

overveje, om det store fokus på 'fake news', kan tage noget af den offentlige opmærksomhed fra andre nok så væsentlige deliberative spørgsmål, fx om den saglige relevans af sande informationer, om informationernes argumentative tyngde, om inddragelsen af andre sandheder og perspektiver på sagen osv. Det empiriske grundlag i den foregående analyse er for spinkelt til at konkludere mere præcist om karakteren og omfanget af 'fake news'-debattens skyggevirkning over for andre deliberative spørgsmål. Men ud over at pege på den udbredte bekymring for spredning af usande påstande, viser analysen også, at termen 'fake news' har vundet indpas som præmis i argumenter for samfundsmæssige beslutninger og i arsenalet for angreb på politiske modstandere. Endvidere fremgår det, at det bredere deliberative perspektiv ikke er fremherskende i de artikler i det analyserede materiale, der på et metaniveau diskuterer brugen af betegnelsen 'fake news'. Disse forhold tyder derfor på, at skyggevirningen er værd at tage alvorligt og undersøge nærmere. Det kunne fx være ved at undersøge hvordan emner, som i dag diskuteres ud fra 'fake news'-begrebet, tidligere har været italesat.

Endelig synes 'fake news'-debatten at have meget lidt blik for, hvordan 'sandheden' overhovedet artikuleres, og hvad det sprog, man betjener sig af, betyder for forståelsen af sagen. Man kan godt få indtryk af, at det underforstås, at kendsgerningerne taler for sig selv, og at debatten i sandhedens tjeneste blot skal afspejle disse kendsgerninger. Ud over at dette ikke er nogen holdbar sprogfilosofisk position, er det også deliberativt set problematisk, fordi det hæmmer den meta-deliberation, der som et vigtigt led i den offentlige samtale skal kaste et kritisk blik tilbage på rammerne for denne samtale (Thompson, 2008; Rinke, 2016). En refleksion over det sprog, sandhed artikuleres i, hører således med til meta-deliberationen, der igen er en betingelse for at offentligheden ikke stivner, men kan realisere det, Habermas har kaldt offentlighedens selvtransformerende potentiale (Habermas, 1992).

Offentlighed som deliberativt system

Teorier om offentlighed, herunder om et deliberativt demokrati, har i efterhånden mange år lagt afstand til forestillingen om offentlighed som ét offentligt rum til fordel for en forståelse af offentlighed som et netværk af forskellige deloffentligheder, hvor temaer og tegn kan bevæge sig fra den ene arena til den anden (se fx Haber-

mas, 1990). Da vi i moderne, komplekse samfund ikke alle kan mødes på torvet og drøfte alle væsentlige anliggender, bliver det vigtigt at se på diskursive bevægelser og deliberative arbejdsdelinger mellem forskellige offentlige arenaer. I den forstand forskydes interessen til deliberative *systemer* og *distribution* af deliberation i disse (Thompson, 2008; Mansbridge et al., 2012; Stevenson & Dryzek, 2014; Elstub et al. 2016).

I den sammenhæng har det været et centralt anliggende, at offentlighedens arenaer ikke afkobles fra hinanden, men er porøse og gennemtrængelige for impulser fra andre arenaer. Mere specifikt situerer Habermas (1994) eksempelvis den journalistiske medieoffentlighed mellem det politiske system på den ene side og civilsamfundet på den anden. Det normativt afgørende er her, at medieoffentligheden ikke kun præges af input fra ekspertssystemer og fra politiske partier og ministerier, men er modtagelig over for impulser fra civilsamfundet og kan formidle disse videre til det politiske system. Vigtige erfaringer og problemer fra borgernes hverdagsliv samt impulser fra frivillige sammenslutninger og foreninger skal således kunne kanaliseres frem til den 'store' offentlighed og drøftes i denne. Netop i samfund præget af stærke organiserede interesser og ekspertssystemer er offentlighedens sensibilitet over for svagere organiserede interesser og livsformer en vigtig forudsætning for et dueligt offentligt ræsonnement.

Umiddelbart forekommer disse overvejelser at ligge fjernt fra debatten om 'fake news', da forestillinger om civilsamfund og offentlighedens sensibilitet over for dette ikke synes at spille nogen rolle i debatten. Alligevel kan man godt argumentere for, at ideen om offentligheden som et netværk af arenaer, hvor bevægelserne mellem disse er afgørende for offentlighedens duelighed, også gør sig gældende i 'fake news'-debatten. 'Fake news' forstås jo netop som noget, nogen har bragt i omløb, og som andre har bidraget til at sprede.

Her hører lighederne til gengæld op. Det problem, der adresseres med 'fake news'-begrebet synes nemlig ikke at være, at ekspertssystemerne og det politiske system lukker sig om sig selv, men snarere, at civilsamfundet lukker sig om sig selv. Problemet er ikke, at civilsamfundet mangler stemme i offentligheden, men at civilsamfundets stemmer går i selvsving – typisk på sociale netværkssider - hvor stemmerne bekræfter og bestyrker hinanden. I den forstand er den habermasianske problemstilling blevet vendt på hovedet. Tilsvarende

har kuren mod dårligdommen fået det omvendte fortegn; kuren mod 'fake news' går ikke ud på, at ekspertsystemerne skal gøres mere modtagelige for civilsamfundets impulser, men på at civilsamfundet skal gøres mere modtageligt for ekspertsystemernes impulser.

Parallelt til overvejelserne under diskussionen af offentlighed som en deliberativ praksis kan man her konstatere, at diagnosen i 'fake news'-begrebet påpeger et relevant problem; naturligvis er det uhenigtsmæssigt, hvis store dele af den offentlige debat afkobles fra videnskabelig viden. Dette kan også fungere som et nyttigt korrektiv til en idealiserende forståelse af civilsamfundet som et rum for uspolet magtfri kommunikation. Men samtidig kan man notere sig, at idealet om, at offentligheden skal give rum for, at samfundsmæssige beslutninger informeres af forskellige hverdagserfaringer og vidensformer, synes fraværende i 'fake news'-debatten. Spørgsmålet om, hvordan man i et samfund af med stærkt organiserede interesser kan sørge for, at forskellige former for viden kan brydes på en produktiv og oplysende måde, ligger tilsyneladende uden for synsvinklen.

En anden forskel drejer sig om arbejdsdelingen og distributionen i tid og sted mellem forskellige offentlige arenaer. Her kan det for en systemisk deliberativ betragtning godt give mening, at de enkelte arenaer varetager forskellige opgaver, der ikke hver for sig lever op til alle idealer om et offentligt ræsonnement, men som samlet beriger den offentlige samtale. Fx kan nogle offentlige fora – det være sig på sociale netværkssider, i lokale sammenslutninger eller i kombinationer af begge - primært tjene til, at erfaringer og synspunkter overhovedet artikuleres, udvikles og synliggøres, mens disse synspunkter først i andre fora underkastes en kritisk argumentativ afprøvning, som de naturligvis ikke skal skånes for. Det indebærer endvidere, at udtrykkene i disse fora kan have andre former end de i streng forstand argumentative, fx af mere narrativ eller ekspressiv karakter, men samtidig være deliberativt rationelle. Også dette aspekt ligger imidlertid uden for synsvinklen i 'fake news'-debatten. Som ved diskussionen af offentlighed som deliberativ praksis kan man derfor konkludere, at nok peger 'fake news'-debatten på et deliberativt relevant problem – afkobling af videnskabelig viden fra visse fora i den offentlige debat – men samtidig risikerer det stærke fokus på 'fake news' at skygge for problemstillinger, der for en deliberativ betragtning er nok så væsentlige.

Konklusion

Den offentlighedsteoretiske diskussion har peget på, at 'fake news'-diagnosen ikke er uforenelig med et deliberativt perspektiv på en demokratisk offentlighed, men at der er væsentlige forskelle i optagetheder og bekymringer på offentlighedens vegne. Hvor der i 'fake news'-debatten især ytres bekymring for, at usandheder får lov at cirkulere i offentligheden, er man i et deliberativt perspektiv optaget af muligheden for at fremsætte, udveksle og afveje argumenter, hvilket ikke kan reduceres til et spørgsmål om sandhed. Samtidig egner 'fake news'-begrebets fokus på bevidst spredning af usandheder sig ikke til at adressere væsentlige systemiske forhold ved den politiske journalistik. En vigtig forskel er endvidere, at den deliberative optagethed af inklusion af impulser fra svagere organiserede interesser ikke kan genfindes i 'fake news'-debatten; tværtimod går bekymringerne her på, at ekspertviden negligeres i ikke-elitære arenaer. Den deliberative forestilling om arbejdsdeling mellem offentlige arenaer ligger også uden for synsvinklen i 'fake news'-debatten. Samlet set adresserer termen 'fake-news' på den ene side en relevant deliberativ problemstilling om vidensgrundlaget for den offentlige diskussion. På den anden er der risiko for, at 'fake news'-debattens fokus på (u)sandhed kommer til at skygge for andre vigtige deliberative anliggender og dermed bliver kontraproduktiv for udviklingen af en velfungerende offentlighed.

Litteratur

- Dryzek, John S. 2000. *Deliberative Democracy and Beyond*. Oxford: Oxford University Press.
- Elmelund-Præstekær, Christian & Svensson, Helle M. 2013. Negativ og personfokuseret valgkamp. Partiernes kommunikation og mediernes dækning ved folketingsvalg 1994-2011. *Politica* 45 (4), 481-502.
- Elstub, Stepjen, Ercan, Selen & Mendonça, Ricardo F. 2016. "Editorial introduction: The fourth generation of deliberative democracy", *Critical Policy Studies* (10) 2,139-151.
- Gastil, John 2008. *Political Communication and Deliberation*. London: Sage
- Gutmann, Amy & Thompson, Dennis 2004. *Why Deliberative Democracy?* Princeton: Princeton University Press.

- Haagerup, Ulrik 2017. *Constructive news*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Habermas, Jürgen 1962. *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. Neuwied: Luchterhand Verlag.
- Habermas, Jürgen 1992. "Further Reflections on the Public Sphere". In C. Calhoun (ed.) *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Habermas, Jürgen 1994. *Faktizität und Geltung*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp Verlag.
- Horsbøl, Anders (2013). "Substans og samtale. Borgere om valgkampens medier". In J. Andersen et al. (red.) *Genveje til et kryds: vælgernes perspektiver på et folketingsvalg*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Loftager, Jørn 2004. *Politisk offentlighed og demokrati i Danmark*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Loftager, Jørn 2016. "Demokrati og offentlighed". I T. Olesen (red.) *Medier, politik og samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mansbridge, Jane 1999. "Everyday Talk in Deliberative Systems." In S. Macedo (ed.) *Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement*, 211–239. Oxford: Oxford University Press.
- Mansbridge, Jane; Bohman, James; Chambers, Simone; Christiano, Thomas; Fung, Archon; Parkinson, John; Thompson, Dennis F. & Warren, Mark E. 2012. "A Systemic Approach to Deliberative Democracy." In J. Parkinson and J. Mansbridge (eds.) *Deliberative Systems – Deliberative Democracy at the Large Scale*, 1–26. Cambridge: Cambridge University Press.
- Macquarie Dictionary 2016. The Committee's Choice for Word of the Year 2016 goes to fake news. <https://www.macquariedictionary.com.au/news/view/article/431/>, tilgået d. 8.12.2017
- Nielsen, Mie F. (red.) 2004. *Spin, selvfremsstilling og samfund - public relations som reflekterende praksis*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Oxford Dictionaries 2016. Oxford Dictionaries Word of the Year 2016 is Post-Truth. <https://www.oxforddictionaries.com/press/news/2016/12/11/WOTY-16>, tilgået d. 8.12.2017
- Rinke, Eike M. 2016. "Mediated Deliberation". In G. Mazzoleni (Ed.) *The International Encyclopedia of Political Communication*. John Wiley & Sons.

- Stevenson, Hayley & Dryzek, John S. 2014. *Democratizing Global Climate Governance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thompson, Dennis F. 2008. "Deliberative Democratic Theory and Empirical Political Science". *Annual Review of Political Science* (11), 497–520.